

rod u našoj riječi dokaz da se radi o mađarskom posredovanju. Slično je *soda-bikarbona*, koja dolazi od učenog *natrium-bikarbonat*, došla u nas iz mađarskoga jer se u mađarskom završno *-t* izgubilo kao akuzativni nastavak. Za riječ *žandar* Hadrovics također misli da je u nas došla iz mađarskoga gdje se *žandarm* navodno asimilirao mađarskim riječima na *-ár (búvár, csaplár, kádár, kulcsár)*. Gubitak *-m* u *žandarm* je opća fonetska pojava gubljenja sonanata na apsolutnom kraju riječi iza konsonanata pa se to moglo dogoditi paralelno i nezavisno u oba jezika (usp. stoslav. *jesmb* > kajk. *jes* pa i *nis*, te od galicizama još *tref* za franc. *trèfle*; i u njem. *Treff*).

Premda sam oduševljen Hadrovicsevima etimološkim rječnikom naših hungarizama, dopustio bih sebi da dodam još tri primjedbe. U rječniku nisam našao hungarizma *čurka = úrka* „kobasica krvavica (+ proso ili heljda ili ječam ili riža, etc.)” koji se govori u slovenskom (Prlekija) te u kajkavskom, a dolazi od mađ. *csurka = hurka* „Schlackwurst” (cf. Kelemnina, *Slovenski etnograf* 6–7, 324 i Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika* 1, A–J, 1976, 92). Od kalkova upozorio sam na riječ *vrstopis* (18. – 19. st.) „1. katalog. 2. ortografija, pravopis” koje bi imitiralo mađ. *sorjegyžék* ili *sorozat* „katalog” (mađ. *sor* „vrsta, ordo, series”), mađ.

O JEZIKU KSAVERA ŠANDORA ĐALSKOGA

U pravom divot-izdanju Školske novine su objavile knjigu Ivana Savića Jezik Ksavera Šandora Đalskoga. (Poštujući grafiju samoga pisca I. Savić dosljedno piše: Đalski.) Tako je napokon monografijama o jeziku Šenoe, A. Kovačića, Leskovara, A.G. Matoša i Kikića pridružena još

igazanirás ili *helyesirás* „pravopis” (mađ. *igaz* „verus, iustus”, mađ. *helyes* „rectus”, *irás* „scriptio”, hrv.–srp. *vrstan* „pravi, ispravan”, cf. *Jezik* 24, str. 148–149). O riječi *pustaija* (1717)/*pustahija* (1731) Hadrovics na nekoliko mjesta u svojoj knjizi (sada i *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, MS, 27–28, 1984–1985, 869–872) upozorava da se radi o supstantiviranom mađ. pridjevu *pusztai* (rabl. *betyár*) „drumski razbojnik”. Mađarska je riječ zabilježena samo u Jambrešićevu rječniku iz 1740. Dvije su stvari ometale da se izvede ova dobra etimologija (koju sada imamo u Hadrovicsevoj knjizi): 1. nije bio poznat mađ. *pusztai*, 2. obična je pojava u našem jeziku da *h* nestaje u grupi *-ahija* kao u *spaija* za *spahija*, ali obrnuta pojava da se u tu grupu (*-aija*) ubacuje *h* ne postoji. Sada je stvar jasna: mađ. *pusztai* je morfologizirano po tipu tur. *kadı* > *kadija*, a interkalacija *h* u *-aija* ima se tumačiti kao „fausse régression” u govorima koji čuvaju *h* („ako jedni govore *spaija*, a mi *spahija*, onda mi moramo *pustaija* pretvarati u *pustahija*”). Dakle, ne radi se o *sufiksu* prema *spahija* (i *dahija*) nego o „fausse régression”. Činjenica da se riječ *pustaija/pustahija* govorila u Slavoniji i Vojvodini govori u prilog ove Hadrovicseve etimologije.

Valentin Putanec

jedna – ova o jeziku ”pisca čije je djelo i historija i sadašnjica, a njegov život u mnogočemu naša historija sama”, kako piše Vladimir Anić u predgovornom tekstu „Što je jezik pisca?”

Malo se kojem istaknutijem hrvatskom piscu toliko prigovaralo zbog jezika koliko K.Š. Đalskomu. Većina pokuda bila je suviše uopćena, impresionistička i neargumentirana ili je polazila sa stajališta

koja se danas ne mogu braniti ni s lingvističkoga ni s književnoga stajališta. „Jezik Ksavera Šandora Gjalskoga” vrijedna je znanstvena podloga s koje se mogu ne samo kritički preispitati i ocijeniti sve takve prosudbe o jeziku Đalskoga nego i sa stajališta odgovarajućih lingvističkih disciplina utvrditi prinosi toga pisca razvoju hrvatskoga književnoga jezika na prijelomu 19. i 20. stoljeća.

Sović je za svoju monografiju uz prva izdanja piščevih tiskanih knjiga iskoristio i rukopise, pa i neobjavljenu građu, kao npr. dosad nepoznati početak romana „Sin budućnosti”. Na relativno mnogobrojne tekstove o jeziku Đalskoga Sović se nije mogao ozbiljnije u znanstvenome smislu oslanjati jer su pisani nesustavno i bez potrebne lingvističke akribije. Stoga su mu ti tekstovi poslužili samo kao poticaj za razmatranje i lingvističko istraživanje onih problema koji su u njima samo otvoreni ili na neprihvatljiv način rješavani.

Uz bogatu znanstvenu aparaturu i navedeni Anićev predgovorni članak knjiga I. Sovića sadrži ova poglavlja: Jezik i stil K. Š. Gjalskoga u svjetlu kritike, Izvori i Građa, Pravopis, Fonetika, Morfologija, Tvorba riječi, Sintaksa, Leksik, Kajkavsko narječje i jezik K. Š. Gjalskoga, Temeljne stilske značajke i Zaključak. Obuhvaćeno je sveukupno jezično gradivo važno za suvremenu lingvistiku i lingvostilistiku u jeziku pisca koji je znatno utjecao na književnost svoga doba.

Govoreći o kritikama jezika i stila K. Š. Đalskoga, Sović ustanovljuje da je unatoč različitim i oprečnim sudovima „kritika složna u tomu da je jezik K. Š. Gjalskoga jezik njegovih junaka i sredine u kojoj žive” te da i „oni koji o njegovu djelu imaju visoko mišljenje smatraju da mu je jezik premalo stvaralački” jer se „pretežito služi ustaljenim jezičnim i stilskim obrascima”. Ne dijeleći to negativno

mišljenje o jezičnoj nekreativnosti toga hrvatskog pisca, Sović se u daljoj obradi sustavno navraća na njegov stvaralački prinos hrvatskomu književnom jeziku.

U poglavljima o fonologiji, morfologiji, tvorbi riječi i sintaksi dano je obilje grade korisne za istraživanje jezičnih točkova našega književnog jezika koja su se u dosadašnjim sličnim monografijama uglavnom zanemarivala (npr. dvojni oblici u pridjevskoj deklinaciji, u vokativu jednine, u genitivu množine imenica E deklinacije, u instrumentalu jednine imenica I deklinacije itd.).

I rječničkome blagu su monografije o jeziku pisaca posvećivale nedovoljno pozornosti. Sovićeva knjiga u tom je pogledu hvalevrijedan izuzetak jer donosi dva rječnika: rječnik kojim se ilustrira rječničko blago društvenih slojeva i kulturnih sredina koje Đalski opisuje u svojim djelima i mali kajkavski rječnik, kojim se pokazuje koliki je udio u vokabularu piščeva književnog opusa imalo zavičajno, kajkavsko narječje.

U poglavlju o stilskim značajkama jezika K. Š. Đalskoga autor uvjerljivo dokazuje da je jezik toga pisca uvjetovan tematikom i realističkom usmjerenošću njegova djela. Uspoređujući piščevu znanstvenu i političku prozu s književnom Sović dokazuje da se Đalski i te koliko brinuo o primjeni funkcionalnih stilova i da ih je primjenjivao stvaralački.

Osobitom vrijednošću ove knjige smatram to što je njezin autor:

- razotkrio korijene nesporazuma između književnog djela K. Š. Đalskoga i kritičara njegova jezika;
- iznio nove primjere u podupiranju teza o začecima krležinske rečenice u pisaca koji su Krleži prethodili;
- dokazao da je jezik Đalskoga daleko manje kajkavski obojen no što se to tvrdilo;
- utvrdio da jezik Đalskoga nije ispod vrijednosne razine njegova književnog djela

i da je prinos toga pisca razvoju našega književnog jezika dragocjen;

– pokazao kako je jezik Đalskoga izvrsna ilustracija svih onih mijena koje su se dogdale u našem književnom jeziku na razmeđu dvaju stoljeća, u razdoblju kada se s veberovskih prelazilo na maretičevske književnojezične pozicije.

O NAGLASKU PETEROSLOŽNIH IMENICA TIPA UČITELJICA

Peterosložne imenice ženskog roda sa sufixsom *-ica* tipa učiteljica najčešće se tvore od trosložnih imenica muškog roda s \ na prvom slogu ili s \ na predzadnjem slogu i dužinom na zadnjem slogu (ravnatelj-ravnateljica, učitelj-učiteljica, gospodār-gospodārica, kapetan-kapetānica), a rjeđe od pridjeva trpnog (raspušten-raspuštenica, osuđen-osuđenica). U našim novijim rječnicima i gramatikama takve su imenice zabilježene ili s \ na prvom slogu ili s \ na trećem slogu od kraja (brāniteljica, čitateljica, kaluderica, profesořica, ravnateljica, slušateljica, spāsiteljica, tūžiteljica, učiteljica, vōditeljica; braniteljica, čitateljica, kaludērica, profesōrica, ravnateljica, slušateljica itd.).

U AR četiri imenice toga tipa zabilježene su s \ na prvom slogu, šest imenica s \ na trećem slogu od kraja, jedna imenica s \ (grābiteljica), dok je sedam imenica toga tipa zabilježeno bez naglaska.

U Iveković-Brozovu Rječniku hrvatskoga jezika dvije takve imenice zabilježene su s \ na prvom slogu i dvije s \ na trećem slogu od kraja.

U Benešićevu Hrvatsko-poljskom rječniku osam takvih imenica zabilježeno je s \ na prvom slogu, devet imenica s \ na

I. Sović je ovom knjigom, kao i pret-hodnom o jeziku Janka Leskovara, popu-nio nemalu prazninu u još uvijek oskudnoj monografskoj literaturi o jeziku hrvatskih pisaca u 19. i 20. stoljeću.

Stjepko Težak

trećem slogu od kraja i jedna imenica s \ (tjēšiteljica).

U Pravopisnom rječniku (Zagreb–Novi Sad, 1960.) dvije takve imenice zabilježene su s \ na prvom slogu, pet imenica s \ na trećem slogu od kraja, a sedam imenica je zabilježeno i s jednim i s drugim naglaskom.

U Dayre-Deanović–Maixnerovu Hrvatskosrpsko-francuskom rječniku (Zagreb, 1956.) šest takvih imenica zabilježeno je s \ na prvom slogu, a osam imenica s \ na trećem slogu od kraja.

U Deanović–Jernejevu Hrvatsko ili srpsko-talijanskom rječniku (Zagreb, 1975.) šest takvih imenica zabilježeno je s \ na prvom slogu, a 13 imenica s \ na trećem slogu od kraja.

U Maretičevoj Gramatici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (Zagreb, 1963.) jedna takva imenica zabilježena je s \ na prvom slogu i dvije imenice s \ na trećem slogu od kraja.

U najnovijim našim gramatikama (Brabec–Hraste–Živković, Težak–Babić, Barić i suautori) imenice ženskog roda tipa učiteljica bilježene su uglavnom s \ na trećem slogu od kraja.

Prema prikupljenim podacima 30 imenica je zabilježeno s \ na prvom slogu, 61 imenica s \ na trećem slogu od kraja i dvije imenice s \ . Pisci navedenih rječnika i gramatika očigledno su se kolebali koji će